

Examenbundel
Latijn

2014/2015

CICERO EN PLINIUS

Examenbundel
Latijn

2014/2015

CICERO EN PLINIUS

Een tijdsbeeld in brieven

BRIEVEN VAN CICERO EN PLINIUS

met een commentaar door

J. M. ZWAAN

Schrijver: J. M. Zwaan
Coverontwerp: J. M. Zwaan
ISBN: 9789402159707
© J. M. Zwaan

VOORWOORD

Elk jaar wanneer het eindexamen Griekse en Latijnse talen en culturen onder mijn hoede valt, verschijnen er commentaren van mijn hand op de teksten van het penseem uit het werk van de betreffende examenauteur. Zo ook nu weer op de te lezen teksten uit werk van Cicero en Plinius.

De bedoeling van de commentaar is extra hulp verschaffen bij de niet zeer makkelijk in het Nederlands om te zetten schrijfsels der Griekse en Latijnse taalkunstenaars waar onze gymnasiasten hun gebit op dienen uit te proberen, dikwijls leidend tot desastreuze gevolgen, vandaar.

De vorm van de commentaar gaat als basis terug op een oud Indische traditie waarbij leraren moeilijk te doorgronden teksten woord voor woord aan hun leerlingen van uitleg plachten te voorzien. Hierbij kwamen woordbetekenis, syntaxis, grammaticale woordafleiding voor formologie, metrum, mythologie, maar ook wetenschap in de meest brede zin van het woord aan de orde. Vandaar dat de commentaar, hier gepresenteerd, slechts als basis de vorm van zo'n Indisch commentaar in zich draagt en nooit die ambitie noch dat intellectuele gewicht heeft. Daarvoor is hier noch gelegenheid noch publiek.

Mijn hoop is dat de commentaar bijdraagt tot een toename van het algemeen nut bij de gebruiker, in engere zin natuurlijk tot een voor de aandachtige lezer bevredigend resultaat van zijn ambitie(s) op korte en levenstermijn.

J. M. ZWAAN

Almere, Augustus 2014

INHOUD

	Bladz.
Voorwoord	5
Inhoud	6
Inleiding	8
Lijst van afkortingen	10
Commentaar	19
2.2.a. Terentia, wat heb ik met je te doen (<i>Ad Familiares</i> 14.2, 1-2) p.24	20
2.2.b. Zoek hulp voor al die uitgaven(<i>Ad Familiares</i> 14.2, 3-4) p.26	28
2.4.a. Ik schaam mij voor al het verdriet dat ik heb veroorzaakt (<i>Ad Familiares</i> 14.3, 1-2) p.30	34
2.4.b. Ik ben hier veilig (<i>Ad Familiares</i> 14.3, 3-4) p.32	41
2.4.c. Bericht mij alles nauwkeurig vanuit Rome (<i>Ad Familiares</i> 14.3, 5) p.33	48
3.2.a. Ik benijd je dat je thuis bent gebleven (<i>Ad Familiares</i> 7.1, 1) p.40	53
3.2.b. Je hebt niets gemist aan de toneelopvoeringen (<i>Ad Familiares</i> 7.1, 2-3) p.42	59
3.2.c. De jachtpartijen wekten medelijden op (<i>Ad Familiares</i> 7.1, 3) p.44	67
3.4.a. De toestand in Cilicië is deplorabel (<i>Ad Atticum</i> 5.16, 1-2) p.48	73
3.4.b. We proberen de toestand te verbeteren (<i>Ad Atticum</i> 5.16, 3) p.50	78
3.4.c. Appius is in Tarsus (<i>Ad Atticum</i> 5.16, 4) p.51	82
4.2.a. Denk steeds goed na of jullie wel of niet in Rome blijven (<i>Ad Familiares</i> 14.18, 1) p.54	86
4.2.b. Laat het huis wel beveiligen (<i>Ad Familiares</i> 14.18, 2) p.55	90
4.4.a. Ik ben zonder zorgen (<i>Ad Familiares</i> 14.7, 1) p.57	94
4.4.b. Houd goede moed (<i>Ad Familiares</i> 14.7, 2-3) p.58	97
4.5. Zorgen om Tullia (<i>Ad Familiares</i> 14.19) p.59	103
4.7. Cicero is ontroostbaar (<i>Ad Atticum</i> 12.14.3) p.60	106
6.1.a. Calpurnia is zeer betrokken bij mijn bezigheden (<i>Epistula</i> 4.19, 1-4) p.76	114
6.1.b. U hebt voor haar voortreffelijke opvoeding gezorgd (<i>Epistula</i> 4.19, 5-8) p.78	119
6.2.c. <i>Epistula</i> 7.5 p.81	123
6.3.a. <i>Epistula</i> 8.10 p.82	126
6.3.b. <i>Epistula</i> 8.11 p.84	132
7.2.b. Er verschijnt een merkwaardige wolk (<i>Epistula</i> 6.16, 4-7) p.90	138
7.2.c. Plinius Maior gaat de mensen langs de kust hulp bieden (<i>Epistula</i> 6.16, 8-11) p.92	144
7.2.d. In het huis van Pomponianus (<i>Epistula</i> 6.16, 12) p. 93	149
7.2.e. De dood van Plinius Maior (<i>Epistula</i> 6.16, 17-20) p.94	152

7.2.f. Tot slot (<i>Epistula</i> 6.16, 21) p.96	156
9.2. Plinius en zijn slaven (<i>Epistula</i> 8.16) p.108	158
10.3.a. De allerliefste dochter van Fundanus is overleden (<i>Epistula</i> 5.16, 1-3) p.122	165
10.3.b. Ze stond op het punt om te trouwen (<i>Epistula</i> 5.16, 4-7) p.124	169
10.3.c. Fundanus is ontroostbaar (<i>Epistula</i> 5.16, 8-11) p.125	174
10.4. Plinius en de wagenrennen (<i>Epistula</i> 9.6) p.126	180
11.1.a. Heb respect voor de Grieken (<i>Epistula</i> 8.24, 1-4) p.128	187
11.1.b. Gebruik je gezag niet verkeerd (<i>Epistula</i> 8.24, 5-7) p.130	193
11.1.c. Je hebt een reputatie op te houden (<i>Epistula</i> 8.24, 8-10) p.132	199
11.2.b. Een spookhuis in Athene (<i>Epistula</i> 7.27, 4-6) p.135	204
11.2.c. Een filosoof stelt een onderzoek in (<i>Epistula</i> 7.27, 7-11) p.136	210
12.1.a. Ik ben blij met onze collegiale samenwerking (<i>Epistula</i> 7.20, 1-3) p.146	218
12.1.b. Wij worden in één adem genoemd (<i>Epistula</i> 7.20, 4-7) p.148	223
12.2.a. Beschrijf mijn optreden in je <i>Historiae</i> (<i>Epistula</i> 7.33, 1-3) p.150	229
12.2.b. De rechtzaak tegen Baebius Massa (<i>Epistula</i> 7.33, 4-6) p.151	232
12.2.c. Mijn veelgeprezen interventie (<i>Epistula</i> 7.33, 7-10) p.152	238
Bibliografie	245

INLEIDING

Hierbij enige uitleg om de commentaar te gebruiken. Van belang is te weten dat het niet gaat om een lopende vertaling, deze is immers in de lessen gegeven tijdens de bespreking, maar om een uitleg per regel, zoals door de oorspronkelijke auteur weergegeven. Het is dus noodzakelijk de college-aantekeningen bij de hand te hebben voor een groter begrip.

De commentaar valt globaal uiteen in een viertal onderdelen:

1. de originele tekst. Deze staat in een dik groen lettertype als eerste vermeld boven elk commentaar en binnen de commentaar op zelfde wijze.
2. een betekenis van het behandelde woord binnen de zin. Deze is in een dik zwart lettertype weergegeven.
3. een syntactische aanwijzing van het behandelde woord binnen de zin. Deze is in een dik rood lettertype tussen haken weergegeven.
4. een verwijzing naar een woordenboek van het behandelde woord. Deze is in een kleiner ander lettertype weergegeven en behandelt in het geval van helden, goden of geografische begrippen soms ook mythologische, aethiologische of geografische beschrijvingen.

Voor de tekst is gebruik gemaakt van:

- Jans, E. en Hupperts, Ch., *Een tijdsbeeld in brieven. Brieven van Cicero en Plinius*, Eisma, Leeuwarden, 2014.
- Mynors, R.A.B., Plinius, *Epistulae*, Oxford Classical Texts, Oxford University Press, Oxford, 1963.
- Shackleton Bailey, D.R., Cicero, *Epistulae ad Atticum*, Teubner, Stuttgart, 1987.
- Shackleton Bailey, D.R., Cicero, *Epistulae ad Familiares*, Teubner, Stuttgart, 1989.

De verwijzingen naar het woordenboek komen uit:

- Muller, Dr. Fred. / Renkema, Dr. E. H., *Beknopt Latijns-Nederlands Woordenboek*, achste druk bewerkt door Dr. K. van der Heyde, Wolters, Groningen, 1958.
- *Oxford Latin Dictionary*. Edited by P. G. W. Glare, Combined First Edition, Oxford Clarendon Press, Oxford 1982, reprint 2006.
- Wageningen, Dr. J. van, *Latijnsch Woordenboek*, derde druk bewerkt door Dr. F. Muller, Wolters, Groningen, 1921.

- *Woordenboek Latijn/Nederlands*. Hoofdredacteur prof.dr Harm Pinkster, tweede herziene druk, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2003.

Voor grammaticale en syntactische verwijzingen is gebruik gemaakt van:

- Hus, Drs. W. J. B., *Grammatica Latijn*, derde druk, Prisma, Utrecht, 2005.
- Diercks, Dr. G. F. en Loenen, Drs. N. H. C. van, *Kleine Latijnse grammatica*, negende druk, tweede oplage, Pauli Brandii, Bibliotheca Graeco-Latina, Vol. XV, Unieboek, Houten, 2002.
- Fisser, C., *Studeo, een moderne Latijnse grammatica*, tweede gecorrigeerde druk, Primavera Pers, Leiden, 2007.
- Speyer, J. S., *Latijnsche Spraakkunst*, Wolters, Groningen, 1900.

Hoofdstukken en bladzijnummers hierbij verwijzen naar de bundel:

- Jans, E. en Hupperts, Ch., *Een tijdsbeeld in brieven. Brieven van Cicero en Plinius*, Eisma, Leeuwarden, 2014.

LIJST VAN AFKORTINGEN

abl	ablativus
abl abs	ablativus absolutus
abl comp	ablativus comparationis
abl resp	ablativus respectus
abs	absoluut gebruikt
abstr	abstractum
acc	accusativus
acc resp	accusativus respectus
aci	accusativus cum infinitivo
AcI	Accusativus cum Infinitivo
AcP	Accusativus cum Participio
act	actief
adj	adjectivum (<i>bijvoegelijk naamwoord</i>)
adv	adverbium (<i>bijwoord</i>)
afh vr	afhankelijke vraagzin
afk	afkorting
agr	agrarisch(e)
alci	alicui
alcis	alicuius
alg	algemeen
alqa(m)	aliqua(m)
alqd	aliquid
alqm	aliquem
alqo(s)	aliquo(s)
alqs	aliquis
Apul	Apuleius
arch	archaïsch(e)
archit	architectonisch(e)
Att	Attisch(e)
attrib	attribuut/attributief
Aug	Augustus
August	Augustinus
beh	behalve
bew	bewoner
biol	biologisch(e)
botan	botanisch(e)

bz	bijzin
Caes	Caesar
Catull	Catullus
christ	christelijk(e)
Cic	Cicero
conj	conjunctie (<i>voegwoord</i>)
cogn	cognomen (<i>bijnaam</i>)
coll	collectivum/collectief
comb	combinatie
comp	comperativus (<i>vergroten de trap</i>)
concr	concreet
coni	coniunctivus (<i>aanvoegende wijs</i>)
cons	consonant(isch)
dat	dativus
dat auct	dativus auctoris
dat poss	dativus possessivus
dat obj	dativus object
decl	declinatie (verbuiging)
defect	defectivum (verbum -, <i>onvolledig werkwoord</i>)
demin	deminutivum (<i>verkleinwoord</i>)
depon	deponens
dir	direct(e)
dir vr	directe vraagzin
dubb	dubbel(e)
eccl	ecclesiastica (<i>werken van kerkelijke schrijvers</i>)
Egypt	Egyptisch(e)
encl	enclitisch (<i>aangesloten met voorgaande woord</i>)
Enn	Ennius
epith	epitheton (<i>adjectivum in vaste combinatie met substantivum gebruikt tot kenschetsing / versiering</i>)
Etr	Etruskisch(e)
f	femininum (<i>vrouwelijk</i>)
fem	femininum (<i>vrouwelijk</i>)
Fen	Fenicisch(e)
fin	finalis (<i>van doe</i>)

frequ	frequentativum
filos	filosofisch(e)
fut	futurum
Gall	Gallisch(e)
geest	geestelijk
Gell	Gellius
gen	genitivus
gen attr	genitivus attributivus
gen comp	genitivus comparationis
gen obi	genitivus obiectivus
gen partit	genitivus partitivus
gen poss	genitivus possessivus
geom	geometrisch(e)
gerechtel	gerechtelijk
geringsch	geringschattend
Germ	Germaans(e)
gerund	gerundium
gerundv	gerundivum
gerundv v verpl	gerundivum van verplichting
gew	gewoonlijk
Gr	Grieks(e)
gramm	grammaticaal
Hebr	Hebreeuws(e)
Hor	Horatius
iem	iemand
iems	iemands, van iemand
imp	imperativus
impv	imperativus
impf	imperfectum
incoh	incohativum (<i>verbum dat een aanvangende handeling of het overgaan in een andere toestand uitdrukt</i>)
indecl	indeclinabel (<i>onverbuigbaar</i>)
ind	indicativus (<i>aantonende wijs</i>)
indic	indicativus (<i>aantonende wijs</i>)
inf	infinitivus (<i>onbepaalde wijs</i>)
inscr	inscriptie(s)

intens	intensivum
interj	interjectie (<i>tussenwerpsel</i>)
intr	intransitief (<i>onovergankelijk, zonder object</i>)
inw	inwoner(s)
iron	ironisch
Ital	Italisch(e)
jur	juridisch(e)
Juv	Juvenalis
Kelt	Keltisch(e)
Kl. –Azië	Klein-Azië
klass	klassiek
kom	komedie
kwat	kwalitatief
kwant	kwantitatief
Laatl	Laatlatijn
Lat	Latijn/Latijns(e)
leenw	leenwoord
lich	lichamelijk
Liv	Livius
loc	locativus
log	logisch
Lucr	Lucretius
m	masculinum (<i>mannelijk</i>)
m.	met
Macedon	Macedonisch(e)
Mart	Martialis
masc	masculinum (<i>mannelijk</i>)
math	mathematisch(e)
med.	medisch(e)
med	medium
med tant	medium tantum
Mel	Middeleeuws Latijn
metaf	metaforisch (<i>overdrachtelijk</i>)
meton	metonymisch
metr	metrisch(e)
milit	militair(e)

Min Fel	Minucius Felix
missch	misschien
mnl	mannelijk(e)
mondel	mondeling
mor	moreel
muz	muzika(a)l(e)
myth	mythisch(e)
mythol	mythologie/mythologisch
n	neutrum (<i>onzijdig</i>)
nakom	nakomeling(en)
naut	nautisch(e)
nci	nominativus cum infinitivo
Ncl	Nominativus cum Infinitivo
neg	negatief (-ieve)
Nep	Nepos
neutr	neutrum (<i>onzijdig</i>)
niet-lev	niet-levend
niet-klass	niet-klassiek
niet-refl	niet-reflexief
niet-Rom	niet-Romeins(e)
nom	nominativus
nom.	nomen (<i>naamwoord</i>)
NT	Nieuwe Testament
nv	nevenvorm
obj	object (<i>lijdend voorwerp</i>)
onomatop	onomatopeeïsch (<i>klanknabootsend</i>)
onpers	onpersoonlijk(e)
oorspr	oorspronkelijk(e)
openb	openba(a)r(e)
OT	Oude Testament
oudchr	oudchristelijk(e)
Oudital	Ouditalisch(e)
Oudrom	Oudromeins(e)
Ov	Ovidius
p adj	van participium afgeleid
partit	partitivus
pass	passief

patric	patricisch(e)
patron	patronymicum
pc	participium (<i>deelwoord</i>)
pc fut	participium van het futurum
pc pf	participium van het perfectum
pc pr	participium van het praesens
pejor	pejoratief (<i>een ongunstige betekenis hebbend</i>)
pers	persoon
Pers	Persius
persoonl	persoonlijk(e)
personif	personificatie
Perz	Perzisch(e)
Petr	Petronius
pf	perfectum
Phaedr	Phaedrus
pl	pluralis (<i>meervoud</i>)
Plaut	Plautus
pleb	plebeïsch(e)
Plin Mai	Plinius Maior
plin Min	Plinius Minor
plqpf	plusquamperfectum
ppf	plusquamperfectum
plur t	plurale tantum
plur	pluralis (<i>meervoud</i>)
poët	poëtisch
pol	politiek(e)
pos	positivus (<i>stellende trap</i>)
poss	possessivus
post klass	postklassiek
postp	postpositie (<i>achterzetel</i>)
pp	pc van pf van depon
ppp	pc van pass pf
pr	praesens
praes	praesens
praepos	praepositum (<i>voorzetel</i>)
pred	pediatief (-ieve)
preklass	preklassiek
prepos	prepositie (<i>voorzetel</i>)
pron	pronomen (<i>voornaamwoord</i>), pronomia(a)l(e)

pron dem	pronomen demonstrativum (<i>aanwijzend voornaamwoord</i>)
pron indef	pronomen indefinitivum (<i>onbepaald voornaamwoord</i>)
pron interr	pronomen interrogativum (<i>vragend voornaamwoord</i>)
pron pers	pronomen personale (<i>persoonlijk voornaamwoord</i>)
pron poss	pronomen possessivum (<i>bezittelijk voornaamwoord</i>)
pron refl	pronomen reflexivum (<i>wederkerend voornaamwoord</i>)
pron rel	pronomen relativum (<i>betrekkelijk voornaamwoord</i>)
Prop	Propertius
ptc	participium (<i>deelwoord</i>)
ptc fut	participium van het futurum
ptc pf	participium van het perfectum
ptc pr	participium van het praesens
publ	publiek(e)
Pun	Punisch(e)
refl	reflexief (<i>wederkerend</i>)
reg	regeerde
relat	relatief/relatieve
relig	religie/religieus
rel bijz	relatieve (betrekkelijke) bijzin
rel bz	relatieve (betrekkelijke) bijzin
retor	retorisch(e)
Rom	Romeins(e)
Sab	Sabijns(e)
Sall	Sallustius
scheldw	scheldwoord
scherts	schertsend(e)
schriftel	schriftelijk
Sen	Seneca
sg	singularis (<i>enkelvoud</i>)
Spart	Spartaans(e)
sprw	spreekwoord/spreekwoordelijk
subj	subject (<i>onderwerp</i>)

subst	substantivum (<i>zelfstandig naamwoord</i>)/ substantivisch
Suet	Suetonius
sup	supinum
superl	superlativus (<i>overtreffende trap</i>)
sync	gesyncopeerd (<i>in het binnenste van een woord weggelaten klank</i>)
Syr	Syrisch(e)
taalgebr	taalgebruik
Tac	Tacitus
Ter	Terentius
Thrac	Thracië/Thracisch(e)
Tib	Tibullus
tijdsadv	bijwoord van tijd
tr	transitief (<i>overgankelijk, met een obj</i>)
trag	tragedie/tragisch
tt	terminus technicus
uitdr	uitdrukking(en)
v	van
Var	Varro
vd	vandaar
v.d.	van de
v.e.	van een
verb	verbum/verba (<i>werkwoord[en]</i>)
Verg	Vergilius
vergl	vergelijking(en)
versch	verschillend
verw	verwant
v.h.	van het
vijandel	vijandelijk
voc	vocativus
voc.	vocaal
vocat	vocativus
volg	volgend(e)
voll	volledig
voorg	voorgrieks(e)
vroegchr	vroegchristelijk(e)
vroegrom	vroegromeins(e)

vrl
Vul

vrouwelijk(e)
Vulgata

wsch

waarschijnlijk

COMMENTAAR

EEN TIJDSBEELD IN BRIEVEN,

BRIEVEN VAN CICERO EN PLINIUS

HOOFDSTUK 2 BRIEVEN VANUIT BALLINGSCHAP AAN TERENTIA

2.2. ARME TERENTIA! (*As Familiares* 14.2)

Scr. Thessalonicae a. d. III. Non. Oct. an. 58

Geschreven(Scr.=scripta, nom fem sg ppp, scribō, scribere, scrīpsī, scrīptum) in Thessalonica(Thessalonicae, loc fem sg, Thessalonīca, ae en -ē, ēs f stad aan de Macedon. kust (voorheen Therme), nu Thessaloniki) **voor**(a.=ante, praepos + acc, ante prep. m. acc. voor)de derde(III.=tertium, acc masc sg, tertius, a, um (tres)) dag(d.=diem, acc masc sg, diēs, ēī m en f) betreffende de **October**(Oct.=Octobres, acc fem pl, Octōber, bris, bre (octo) bij oktober horend, van oktober (oorspr. de achtste maand) [mensis oktober; Kalendae; Idus; Nonae]) Nonae=de zevende(Non.=Nonas, acc fem pl, Nōnae, ārum f (nonus) de Nonae, de 9e dag (inclusief geteld) voor de Iden, dwz. de 7e dag v.d. maand in maart, mei, juli en oktober, de 5e dag in de overige maanden.) in het jaar(an.=anno, abl masc sg, annus, īm) 58, dus op vijf oktober 58.

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

Tullius(TULLIUS, nom masc sg, Tullius, a, um naam v.e. Rom. gens v. Etr. origine (afgeleid v.h. praenomen Tullus) M. ~ Cicero,) **groet**(S. D.=salutem dicit, 3^e sg ind pr act, dīcō¹, dīcere, dīxī, dictum) **zijn**(SUIS, dat masc pl, suus, a, um refl. pron. poss. v.d. 3e pers. sg. en plur) **Terentia**(TERENTIAE, dat fem sg, Terentius, a, um naam v.e. Rom. gens; Terentia, ae f eerste echtgenote v. Cicero) **en**(ET, conj) **Tulliaatje**(TULLIOLAE, dat fem sg, Tulliola, ae f (demin. v. Tullia)

koosnaam die Cicero voor zijn dochter Tullia gebruikte.) **en(ET, conj)** **Cicero(CICERONI, dat masc sg, Cicerō, ōnis m cogn. in de gens Tullia; M. Tullius ~, Rom. redenaar en schrijver, geb. op 3 januari 106 v. Chr. in Arpinum, in 43 v. Chr. op bevel v. Antonius vermoord; zijn gelijknamige zoon).**

a. Terentia, wat heb ik met je te doen (1-2) p.24

1. Noli putare me ad quemquam longiores epistulas

Je moet niet(Noli, 2^e sg impv pr act, nōlō, nōlle, nōluī, - niet willen (*abs.; m. acc.; inf.; aci.; conj.*); **- nōlī, nōlīte** (*m. inf. om een verbod uit te drukken*): **noli putare** geloof niet;) **denken(putare, inf pr act, putō, putāre** (*putus²*) **menen, geloven, vermoeden; zich voorstellen** (*meestal m. aci., pass. m. nci.; ook acc.; in m. abl.; gen. poss.; abs.*);) **dat ik(me, acc 1^e sg, Acl, ego en egō ik** (*casus obliqui v.d. stam me: gen. meī, dat. mihi, acc. en abl. mē, arch. mēd*)) **aan(ad, praepos, ad, prep. m. acc.) iemand anders(quemquam, acc masc sg, quis-quam, (quae-quam), quid-quam of quic-quam** (*ullus neemt de plaats in v.d. plur. en meestal ook v.d. fem. vormen*) **pron. indef., meestal subst., in ontkennende zinnen of in zinnen m. ontkennende strekking** (*willekeurig, zomaar*) **iemand, (willekeurig, zomaar) iets; een of ander(e);) langere(longiores, acc fem pl, comp, longus, a, um, (v. plaats) (a) lang) brieven(epistulas, acc fem pl, epistula, aef (*Gr. leenw.*) (*postklass. ook plur.*) **brief;**)**

2. scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto

schrijf(scribere, inf pr act, Acl, scribō, scribere, scripsī, scriptum **schrijven** [*litteras*];), **behalve als(nisi si, conj, ni-si** (*< nē en sī*) **cj. nisi sī** **behalve als;**) **iemand(quis, nom masc sg, quis², quid** **pron. indef.** (*neutr. plur. qua, zelden quae*) **iemand, een of ander(e), iets, meestal subst., na si, nisi, ne, num ook adj. (= quī, qua [*minder vaak quae*], *quod*);) **aan(ad, praepos, ad, prep. m. acc.) mij(me, acc 1^e sg, ego en egō ik** (*casus obliqui v.d. stam me: gen. meī, dat. mihi, acc. en abl. mē, arch. mēd*)) **meer(plura, acc ntr pl, comp, multum¹, ī n** (*multus*) (*comp. plūs, superl. plūrimum*) **comp. plūs, plūris n) schreef(scripsit, 3^e sg ind pf act, scribō, scribere, scripsī, scriptum** **schrijven** [*litteras*];), **aan wie(cui, dat masc sg, quī², quae, quod** **pron. rel.) ik meen(puto, 1^e sg****

ind pr act, putō, putāre (*putus*²) menen, geloven, vermoeden; zich voorstellen (meestal m. aci., pass. m. nci.; ook acc.; in m. abl.; gen. poss.; abs.);)

3. **rescribi oportere. Nec enim habeo, quid scribam, nec**

dat teruggeschreven(**rescribi, inf pr pass, re-scribō, scribere, scripsī, scriptum weer schrijven, terugschrijven (aan: dat.; m. aci.; afh. vr.)) **moet**(**oportere, inf pr act, oporteo, oportere, oportui, -** (niet-klass.) moeten, behoren (gedaan te worden);) **worden. Noch**(**Nec, adv conj, ne-que en nec** (*ne*⁻⁴ *en -que*)) **weet ik**(**habeo, 1^e sg ind pr act, habeo, habere, habui, habitum; weten, kennen** [**nostras sententias**];) **immers**(**enim, conj, enim** *cj. (staat gewoonlijk op de tweede of latere plaats in de zin)*), **wat**(**quid, acc ntr sg, quis¹, quid** *pron. interr. alg. wie?, wat? (subst.); welk(e)?, wat voor een?* (*adj., zelden, alleen in sg. m en n*) (*in dir. en afh. vr.*);) **ik moet schrijven**(**scribam, 1^e sg coni dubit afh vr pr act, scribō, scribere, scripsī, scriptum** schrijven [**litteras**];), **noch**(**nec, adv conj, ne-que en nec** (*ne*⁻⁴ *en -que*))**

4. **hoc tempore quicquam difficilior facio. Ad te vero et ad**

doe ik(**facio, 1^e sg ind pr act, facio, facere, feci, factum**) **op dit**(**hoc, abl ntr sg, hic¹, haec, hoc** (*in poëzie ook hīc, hōc*) *pron. dem. deze, dit* (heeft betrekking op een persoon of zaak die ruimtelijk, in de tijd of in de verbeelding zeer dicht bij de spreker staat)) **moment**(**tempore, abl ntr sg, tempus¹, oris** *n*) **iets**(**quicquam, acc ntr sg, quis-quam, (quae-quam), quid-quam of quic-quam** (*ullus neemt de plaats in v.d. plur. en meestal ook v.d. fem. vormen*) *pron. indef., meestal subst., in ontkennende zinnen of in zinnen m. ontkennende strekking* (*willekeurig, zomaar*) *iemand, (willekeurig, zomaar) iets*;) **moeilijkers**(**difficilior, acc ntr sg, comp, dif-ficilis, e** (*dis*⁻¹ *en facilis*) (*adv. difficulter, minder vaak difficiliter en difficile*)). **Werkelijk**(**vero, adv, vērō¹** *adv. (verus)*), **aan**(**ad, praepos, ad, prep. m. acc.**) **jou**(**te, acc 2^e sg, tū** *pron. pers. (gen. tuī, arch. tīs, dat. tibi, acc. en abl. tē, arch. tēd)* *ij, u;*) **en**(**et, conj, et**) **aan**(**ad, praepos, ad, prep. m. acc.**)

5. **nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis**

ons(**nostram, acc fem sg, noster, tra, trum** *pron. poss. (nos)*) **Tuliaatje**(**Tulliolam, acc fem sg, Tulliola, ae** *f (demin. v. Tullia)*)

koosnaam die Cicero voor zijn dochter Tullia gebruikte.) **kan ik(queo, 1^e sg ind pr act, queō, quīre, quīvī (en quī), quitum kunnen, in staat zijn, meestal m. ontkenning;)** **niet(non, adv,) zonder(sine, praepos, sine prep. m. abl. zonder;)** **zeer veel(plurimis, abl fem pl, supl, multus, a, um (comp. plūrēs, superl. plūrimus; adv. multum, zie daar))** **tranen(lacrimis, abl fem pl, lacrima (arch. lacruma). ae.f)**

6. scribere. Vos enim video esse miserrimas, quas ego

schrijven(scribere, inf pr act, scrībō, scribere, scrīpsī, scrīptum schrijven [litteras];). **Want(enim, conj, enim cj. (staat gewoonlijk op de tweede of latere plaats in de zin)) ik zie(video, 1^e sg ind pr act, videō, vidēre, vīdī, vīsum) dat jullie(Vos, acc 2^e pl, Acl, vōs pron. pers. (gen. vestrī en vestrum; dat. en abl. vōbīs; acc. vōs) jullie) zeer ongelukkig(miserrimas, acc fem pl, supl, miser, era, erum (adv. -ē en -iter)) zijn(esse, inf pr act, Acl, sum, esse, fuī, futūrus), van wie(quas, acc fem pl, quī², quae, quod pron. rel.) ik(ego, nom 1^e sg, ego en egō ik (casus obliqui v.d. stam me: gen. meī, dat. mihi, acc. en abl. mē, arch. mēd))**

7. beatissimas semper esse volui, idque praestare debui et,

wilde(volui, 1^e sg ind pr act, volō², velle, voluī) dat ‘ze’ altijd(semper, adv, semper adv.) zeer gelukkig(beatissimas, acc fem pl, supl, beātus, a, um (p. adj. v. beo)) zijn(esse, inf pr act, Acl, sum, esse, fuī, futūrus), en(que, conj, -que enclitische cj.) dit(id, acc ntr sg, is, ea, id, pron. anaphoricum, subst. en adj.) moest ik(debui, 1^e sg ind pf act, dēbeō, dēbēre, dēbuī, dēbitum) bewerkstelligen(praestare, inf pr act, prae-stō², stāre, stitī (zelden stāvī), stitum (zelden stātum), verrichten, tot stand brengen, realiseren, vervullen; bewijzen, laten gebeuren) en(et, conj, et),

8. nisi tam timidi fuisset, praestitisset. Pisonem

als we niet(nisi, conj, ni-si (< nē en sī) cj.) zo(tam, adv, tam¹ adv. zo, zozeer, in die mate, zover (bijna alleen bij adj. en adv.);) bang(timidi, nom masc pl, timidus, a, um (timeo) angstig) waren geweest(fuisset, 1^e pl coni irr plpf act, sum, esse, fuī, futūrus), had ik het bewerkstelligd(praestitisset, 1^e sg coni irr plpf act, prae-stō², stāre, stitī (zelden stāvī), stitum (zelden stātum), verrichten, tot

stand brengen, realiseren, vervullen; bewijzen, laten gebeuren). **Op Piso**(**Pisonem**, **acc masc sg**, **Pīsō**, *ōnis m cogn. in de gens Calpurnia en de gens Pupia, zie Calpurnius; - Calpurnius, a, um* naam v.e. Rom. pleb. gens, waarvan de Pisonen de bekendste tak waren, o.a.: C. ~ Piso Frugi, schoonzoon v. Cicero.)

9. **nostrum merito eius amo plurimum. Eum, ut potui, per**

onze(**nostrum**, **acc masc sg**, **noster**, *tra, trum pron. poss. (nos)*) **ben ik** **zeer**(**plurimum**, **adv**, **supl**, **multum**² *adv. (multus) superl. plūrimum*) **gesteld**(**amo**, **1° sg ind pr act**, **amō**, *amāre gesteld zijn op (m. acc.)*) **door zijn**(**eius**, **gen masc sg**, **, is, ea, id**, *pron. anaphoricum, subst. en adj.*) **verdienste**(**merito**, **abl ntr sg**, **meritum**, *īn (mereo)*). **Zoals**(**ut**, **adv**, **ut en utī**, *adv., (in parentheses (een tussenzin, inlassing) e.d.) zoals;*) **ik** **kon**(**potui**, **1° sg ind pf act**, **possum**, *posse, potuī (< potis sum)*) **heb ik** **hem**(**Eum**, **acc masc sg**, **, is, ea, id**, *pron. anaphoricum, subst. en adj.*) **per**(**per**, **praepos**, **per**, *prep. m. acc.*)

10. **litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. In novis**

brief(**litteras**, **acc fem pl**, **littera**, *ae f, plur. (c) brief, ook brieven;*) **aangespoord**(**cohortatus sum**, **1° sg ind pf pass, dep**, **co-hortor**, *hortārī indringend moed inspreken, opmonteren, aanvuren (m. ut; conj.; inf.)*), **en**(**que**, **conj**, **-que** *enclitische cj.*) **bedankt**(**gratias egi**, **1° sg ind pf act**, **grātia**, *ae f (gratus) dank, dankbaarheid, erkentelijkheid; -as alci agere (pro; ob; de; quod of aci.) iem. dankzeggen, danken; agō, agere, ēgī, āctum*), **zoals**(**ut**, **adv**, **ut en utī**, *adv., (in parentheses (een tussenzin, inlassing) e.d.) zoals;*) **ik moest**(**debui**, **1° sg ind pf act**, **dēbeō**, *dēbere, dēbuī, dēbitum*). **Op**(**In**, **praepos**, **in** *prep.m. abl.*) **de nieuwe**(**novis**, **abl masc pl**, **novus**, *a, um*)

11. **tribunis pl. intellego spem te habere.**

volks(**plebis**, **gen fem pl**, **plēbs**, *plēbis f /gen. sg. plebi in vaste verbindingen: plebi scitum, tribunus plebi e.a.) tribunen(**tribunis**, **abl masc pl**, **tribūnus**, *īm (tribus) tribuun ~ plebis of plebi en alleen tribunus volkstribuun; in 494 v. Chr. kregen de plebejers de tribunen als beschermende autoriteit (eerst 2, vervolgens 5, later 10), die oorspr. slechts vetorecht, later grotere macht hadden; tribus, ūs f (dat. en abl. plur. tribubus) (oorspr.) een derde van het Rom. volk, stamtribus, een v.d. drie**

stammen v.h. Rom. volk; vgl. Ramnes, Tities, Luceres) **begrijp ik**(**intellego**, **1^e sg ind pr act**, intel-legō, legere, lēxī (poët. lēgī), lēctum (inter en lego¹)) **dat je**(**te**, **acc 2^e sg**, **Acl**, tū pron. pers. [gen. tuī, arch. tīs, dat. tibi, acc. en abl. tē, arch. tēd] jij, u) **je hoop**(**spem**, **acc fem sg**, spēs, speī f; Q spem habere, in spe esse of spe duci m abl. hoop koesteren op;) **hebt gevestigd**(**habere**, **inf ps act**, **Acl**, habeō, habēre, habuī, habitum; (gemoedstoestanden) koesteren, hebben, (be)tonen [**alci gratiam dankbaar zijn**; **alci fidem geloven**; **spem in armis in de wapens stellen**]).

12. **Id erit firmum, si Pompei voluntas erit; sed Crassum**

Dit(**id**, **nom ntr sg**, is, ea, id, pron. anaphoricum, subst. en adj.) **zal duurzaam**(**firmum**, **nom ntr sg**, firmus, a, um (adv. firmē, zelden firmiter)) **zijn**(**erit**, **3^e sg ind fut act**, sum, esse, fuī, futūrus, als koppelwerkwoord (verbum copulativum) (m. predicaatsnomen in de nom.) zijn); **als**(**si**, **conj**, sī en (arch.) s* cj. (in conditionele bijzinnen) (**a**) als, indien, wanneer, voor het geval dat; - in een feitelijke constatering (realis) staan hoofd- en bijzin in de indic.) **de wil**(**voluntas**, **nom fem sg**, voluntās, ātis f (volo²)) **van Pompeius**(**Pompei**, **gen masc sg**, Pompēius, a, um naam v.e. pleb. gens in Rome: Cn. ~ Magnus (106-48 v. Chr.), overwinnaar v.d. zeerovers op de Middellandse Zee en Mithridates VI v. Pontus, sloot in 60 v. Chr. het zgn. eerste driemanschap met Caesar en Crassus; hij werd later Caesars vijand, werd in 48 door Caesar bij Pharsalus overwonnen en op zijn vlucht naar Egypte op bevel v.d. raadgever v. Ptolemaeus XIII (de broer v. Cleopatra) gedood;) **‘standvastig’ zal zijn**(**erit**, **3^e sg ind fut act**, sum, esse, fuī, futūrus, als koppelwerkwoord (verbum copulativum) (m. predicaatsnomen in de nom.) zijn); **maar**(**sed**, **conj**, sed¹ en (zelden) set cj. (corrigerend, beperkend) maar, in ieder geval, toch;) **voor Crassus**(**Crassum**, **acc masc sg**, Crassus, ī m familienaam in veel Rom. gentes, ihb. in de gens Licinia.)

13. **tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et**

ben ik toch(**tamen**, **part**, tamen adversatief partikel) **bang**(**metuo**, **1^e sg ind pr act**, metuō, metuere, metuī, - (metus) vrezen, bang zijn voor (m. acc.; dat: ne; dat niet: ne non of ut)). **Dat door**(**A**, **praepos**, ā³, ab, abs a staat alleen voor cons. behalve h; ab voor voc. en h, soms ook voor cons.; abs alleen in vaste combinaties zoals bv. abs te, prep. m. abl.) **jou**(**te**, **abl 2^e sg**, tū pron. pers. [gen. tuī, arch. tīs, dat. tibi, acc. en abl. tē, arch.

tēd) jij, u) **alles**(**omnia**, **acc ntr pl**, **omnis**, **e** : **omnia** (*gen. omnium rerum, zelden omnium; dat. en abl. omnibus rebus, zelden omnibus*) *n* **alles**;) **tenminste**(**quidem**, **adv**, **quidem** *adv. (beperkend)* **tenminste**, **althans**, **in ieder geval**;) **wordt gedaan**(**fieri**, **inf pr pass**, **fiō**, **fieri**, **factus sum** (*als pass. v. facio*) **gemaakt**, **gedaan**, **vervaardigd** **worden**;) **zeer moedig**(**fortissime**, **adv suppl**, **fortis**, **e** (*metaf.*) **onverschrokken**, **moedig**, **dapper**, **flink**) **en**(**et**, **conj**, **et** *cj. (aaneenrijgend)* **en**, **en ook**, **en verder**, **en tevens**;))

14. **amantissime video, nec miror, sed maereo casum eius**

liefdevol(**amantissime**, **adv suppl ppa**, **amō**, **amāre**) **zie ik**(**video**, **1^e sg ind pr act**, **videō**, **vidēre**, **vīdī**, **vīsum**), **en niet**(, **adv conj**, **ne-que** *en nec (ne-4 en -que)*) **verwonder ik me**(**miror**, **1^e sg ind pr med, dep**, **zich verwonderen**, **zich verbazen** (*abs.; over: acc.; dat: aci; afh. vr.; quod: si*)) **‘erover’**, **maar**(**sed**, **conj**, **sed¹** *en (zelden)* **set** *cj. (corrigerend, beperkend)* **maar**, **in ieder geval**, **toch**;)) **ik betreur**(**maereo**, **1^e sg ind pr act**, **maereō**, **maerēre**, **maeruī**, - (*vgl. maestus, miser*) *tr. betreuren [casum; filii mortem]*) **de situatie**(**casum**, **acc masc sg**, **cāsus**, **ūs m** (*cado*)) **van deze**(**eius**, **gen masc sg**, , **is**, **ea**, **id**, *pron. anaphoricum, subst. en adj.*))

15. **modi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae sublevantur.**

omvang(**modi**, **gen masc sg**, **modus**, **ī m**), **dat**(**ut**, **conj**, **ut** *en utī*, *cj. m. conj. in subject- of objectbijzinnen: (a) bij verba v. willen, bevelen, bewerkstelligen e.d.: dat, om te*) **mijn**(**meae**, **nom fem pl**, **meus**, **a, um** (*pron. poss.*)) **ellende**(**miseriae**, **nom fem pl**, **miseria**, **ae f** (*miser*)) **door jouw**(**tuis**, **abl fem pl**, **tuus**, **a, um** *pron. poss. (tu)* **jouw**) **zo’n grote**(**tantis**, **abl fem pl**, **tantus** (*vgl. tam*) *adj. a, um*) **ellende**(**miseriis**, **abl fem sg**, **miseria**, **ae f** (*miser*)) **verlicht wordt**(**sublevantur**, **3^e pl coni pr pass**, **sub-levō**, **levāre**).

16. **Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id**

Want(**Nam**, **conj**, **nam** *cj. (motiverend en verklarend)* **want**) **Publius Valerius**(**P. Valerius**, **nom masc sg**, **Pūblius**, **ī m** *Rom. voornaam, afk. P., Valerius, a, um naam v.e. Rom. gens*), **een behulpzaam**(**officiosus**, **nom masc sg**, **officiōsus**, **a, um** (*officium*)) **man**(**homo**, **nom masc sg**, **homō**, **hominis m**), **schreef**(**scripsit**, **3^e sg ind pf act**, **scribō**, **scribere**).